

Судалгааны Тойм

№3 | WWW.FORUM.MN | БОДЛОГЫН ХЭЛЭЛЦҮҮЛЭГ | СУДАЛГААНЫ САН | ВИДЕО

ЭРҮҮГИЙН ХУУЛЬ ДАХЬ “ШУДАРГА ЁСНЫ ЗАРЧИМ”-ЫН ХЭРЭГЖИЛТ ЗАРИМ ГЭМТ ХЭРГИЙН ЖИШЭЭН ДЭЭР

(Эрүүгийн хуулийн 12.1 дүгээр зүйлийн 2.7 болон 12.3 дугаар зүйлийн 2.2 дахь хэсэгт заасан гэмт хэрэг)

ТОВЧ ТАЙЛБАР

Монгол Улсын Үндсэн хуулийн 1 дүгээр зүйлийн 2 дахь хэсэгт “Ардчилсан ёс, шударга ёс, эрх чөлөө, тэгш байдал, үндэсний эв нэгдлийг хангах, хууль дээдлэх нь төрийн үйл ажиллагааны үндсэн зарчим мөн” гэж заасан. Үүний нэг илрэл нь Монгол Улсын Эрүүгийн хуулийн¹ 1.3 дугаар зүйлд заасан “шударга ёсны зарчим” билээ. Энэ зарчмын хүрээнд дараах агуулга илэрхийлэгддэг. Үүнд:

1. Эрүүгийн хариуцлага нь тухайн хүн, хуулийн этгээдийн үйлдсэн гэмт хэрэг, гэмт хэргийн нийгмийн аюулын шинж чанар, хэр хэмжээ, гэм буруугийн хэлбэрт тохирсон байх шаардлагатай. Энэ нь ялын тогтолцоо, төрөл, ял оногдуулах, эрүүгийн хариуцлага, ялаас чөлөөлөх тухай хэм хэмжээнд тусгагддаг. Улмаар шүүх, шүүгч сэтгэл хөдлөлд автахгүйгээр үйлдэгдсэн гэмт хэргийн хор аюул, шүүгдэгчийн хувийн байдал, ялыг хөнгөрүүлэх болон хүндрүүлэх нөхцөл байдлыг тал бүрээс нь харгалзан алагчлахгүйгээр, эрх зүйн ухамсрыг удирдлага болгон үйлдсэн хэрэгт нь яв цав тохирсон ял оногдуулбал сая

шударга ёсны зарчим хэрэгжиж байгаагийн нотолгоо болно.²

2. Монгол Улс Иргэний болон Улс Төрийн Эрхийн тухай Олон Улсын Пакт³ болон Олон Улсын Эрүүгийн Шүүхийн Ромын Дүрэм⁴-д нэгдэн орж, УИХ-аас соёрхон баталсан. Дээрх баримт бичигт тусгагдсан эрүүгийн хуулийн үндэс, суурь гол зарчмуудын нэг нь “*Ne bis in idem*” буюу “нэг гэмт хэрэгт нэг л удаа ял шийтгүүлэх” юм. Олон Улсын Эрүүгийн Шүүхийн Ромын Дүрмийн 20 дугаар зүйлийн 2 дахь хэсэгт “Ямар ч хүнийг 5 дугаар зүйлд дурдсан гэмт хэрэг үйлдсэнтэй холбогдуулж шүүхээс нэгэнт гэм буруутайг нь нотолсон буюу цагаатгасан бол түүнд өөр шүүхээс ял оногдуулж болохгүй”, Иргэний болон Улс Төрийн Эрхийн тухай Олон Улсын Пактын 14 дүгээр зүйлийн 7 дахь хэсэгт “Үйлдсэн гэмт хэрэгтээ тухайн орны хууль болон эрүүгийн байцаан шийтгэх хуулийн дагуу эцэслэн шийтгүүлсэн буюу цагаатгагдсан хэнийг ч тэрхүү гэмт хэргээр нь дахин шүүх буюу шийтгэх ёсгүй” гэж зааснаар уг зарчмын

¹ Эрүүгийн хууль (шинэчилсэн найруулга) Төрийн мэдээлэл сэтгүүлийн 2016 оны №7 дугаарт хэвлэгдсэн.

² С.Жанцан, Б.Бат-Эрдэнэ нар. “Монгол Улсын Эрүүгийн хуулийн тайлбар”, УБ, 2010 он, 46 дахь тал

³ Монгол Улс 1974.11.18-нд соёрхон баталсан.

⁴ Монгол Улс 2002.04.05-нд соёрхон баталсан.

агуулга тодорхойлогддог. Монгол Улс Олон Улсын гэрээгээр хүлээсэн үүргээ шударгаар биелүүлэх, дотоодын хууль тогтоомжийг олон улсын конвенцод нийцүүлэх шаардлагын хүрээнд уг зарчмын агуулгыг 2015 оны Эрүүгийн хуульд шинэчлэн тусгасан.

Харин Монгол Улсын Их Хурлаас Эрүүгийн хуулийг шинэчлэн найруулж, батлахдаа Эрүүгийн хуулийн тусгай ангийн 12 дугаар бүлэг буюу Хүний бэлгийн эрх чөлөө, халдашгүй байдлын эсрэг гэмт хэргийн 12.1 дүгээр зүйл буюу “Хүчиндэх” гэмт хэргийн 2 дахь хэсгийн 2.7 болон 12.3 дугаар зүйл буюу “Бэлгийн мөлжлөг” гэмт хэргийн 2 дахь хэсгийн 2.2-т “урьд нь энэ бүлэгт заасан гэмт хэрэг үйлдэж гэм буруутайд тооцогдож байсан хүн” гэсэн заалтыг оруулсан. Энэ нь “хүчиндэх” болон “бэлгийн мөлжлөг” гэсэн хоёр төрлийн гэмт хэргийн хүндрүүлэх бүрэлдэхүүн бөгөөд хүнийг өмнө нь үйлдсэн гэмт хэргийнх нь төлөө дахин хариуцлага хүлээлгэхээр хуульчилсныг харуулж байна. Дээрх хоёр гэмт хэргийн хүндрүүлэх бүрэлдэхүүнд “урьд нь энэ бүлэгт заасан гэмт хэрэг үйлдэж гэм буруутайд тооцогдож байсан хүн” гэж тусгасан нь хуулийн үзэл баримтлал, нэр томъёо, олон улсын нийтээр хүлээн зөвшөөрсөн зарчмаас гажжээ. Үүний улмаас хүн нийгэмд онц аюултай гэмт хэрэгтэн, ялтай этгээд, урьд нь ял шийтгүүлсэн этгээд, хүчиндэгч гэх мэтээр дахин дуудагдах, хүний өмнө нь үйлдсэн гэмт хэргийн үр дагавраар эрүүгийн хариуцлагыг хүндрүүлж, эрх зүйн байдлыг дордуулж байна. Энэ нь Эрүүгийн хуульд тусгалаа олсон “*Ne bis in idem*”-ын агуулгатай зөрчилдсөн. Өөрөөр хэлбэл, тухайлсан аль ч гэмт хэргийн хувьд “*Ne bis in idem*” зарчим ялгамжгүйгээр үйлчлэх ёстой. Монгол Улсын Үндсэн хууль, Эрүүгийн хуульд тусгагдсан зарчим зарим төрлийн гэмт хэрэгт үйлчилдэггүй буюу ялгаатай байж болохгүй юм. Практик судалгаанаас үзэхэд 2017 оны 7 дугаар сарын 1-ний өдрөөс хүчин төгөлдөр мөрдөгдөж байгаа шинэчилсэн Эрүүгийн хуулийн тусгай ангийн 12.1 дүгээр зүйлийн 2.7 дахь хэсэгт

заасан гэмт хэргээр одоогийн байдлаар 9 хүн ял шийтгэгджээ.⁵ Өөрөөр хэлбэл, дээрх хүмүүсийн хувьд эрүүгийн хуулийн шударга ёсны зарчим бүрэн агуулгаараа хэрэгжихгүй байгааг илтгэж байна.

Эрүүгийн хуулийг 1926 онд Шүүх цаазын бичиг нэртэйгээр баталж, улмаар нийт зургаан удаа шинэчлэн баталж, хэрэгжүүлсэн⁶ бөгөөд гэмт хэрэг давтан үйлдэж, урьд ял шийтгүүлсэн этгээдэд эрүүгийн хариуцлагыг хүндрүүлж ял шийтгэж ирсэн.⁷ Энэхүү уламжлалыг өөрчлөн Эрүүгийн хуулийн шинэчлэлийн хүрээнд олон улсын туршлага, зарчмыг хүлээн зөвшөөрч тусгасан боловч тодорхой төрлийн гэмт хэрэгт уг үзэл баримтлалыг бүрэн тусгаагүй орхигдуулжээ. Энэхүү тоймоор судалгааны гол үр дүн, дүгнэлт, зөвлөмжийг уншигчдад, ялангуяа хууль тогтоогч, хуульчид, иргэний нийгмийн байгууллага зэрэгт хүргэхийг зорьсон ба судалгааг бүрэн эхээр нь www.forum.mn сайтаас татаж үзнэ үү.

СУДАЛГААНЫ ЗОРИЛГО, АРГА ЗҮЙ

“*Ne bis in idem*” зарчим нь олон улсын нийтээр хүлээн зөвшөөрсөн зарчим болохын хувьд тухайн улсын Үндсэн хууль болоод салбар хуулиуд, ялангуяа Эрүүгийн хуулийн хэм хэмжээнд тусгагдан, үндсэн суурь үзэл баримтлал болох учиртай. Тиймээс зарчмын хэрэгжилтийг тодорхой гэмт хэргийн жишээн дээр судалж, дүгнэснээр хууль тогтоогч, иргэний нийгмийн байгууллага, олон нийт тус зарчмын талаарх ойлголт, хандлагыг танин мэдэж, энэ судалгаанд иш татсан гэмт хэрэгтэй холбоотойгоор Эрүүгийн хуульд өөрчлөлт оруулах шаардлагатай эсэхийг тодорхойлоход оршино. Уг судалгаанд дараах судалгааны арга зүйг ашиглалаа. Үүнд:

⁵ <http://new.shuukh.mn/eruanhan>

⁶ <https://mojha.gov.mn/newmojha/?p=556>

⁷ 1986, 2002 оны Эрүүгийн хуульд гэмт хэрэг давтан үйлдэх ойлголтыг тусган, хариуцлагыг хүндрүүлэн авч үзсэн байна.

1. Эрүүгийн хуулийн тусгай ангийн 12.1 дүгээр зүйлийн 2.7 дахь хэсэг болон 12.3 дугаар зүйлийн 2.2 дахь заалтаар ял шийтгэгдсэн хүмүүсийн талаарх шүүхийн шийдвэрүүдийг сонгон авч хэрхэн шийдвэрлэсэн байдалд дүн шинжилгээ хийв.
2. Шударга ёсны зарчмын талаар судалгаа, шинжилгээ хийсэн дотоод, гадаадын эрдэмтэн, судлаачдын үзэл баримтлал, байр суурь, судалгааны бүтээл, олон улсын хэм хэмжээг тухайлан авав.
3. Эрх зүйн орчны хүрээнд “*Ne bis in idem*” зарчим Үндсэн хууль болон Эрүүгийн хуульд хэрхэн тусгагдсан талаар дүгнэлт хийж, Эрүүгийн хуулийн хувийн хэргийг судаллаа.
4. Шударга ёсны зарчимтай холбоотой Үндсэн хуулийн цэцийн шийдвэр болон Үндсэн хуулийн цэцэд маргаан үүссэн мэдээллийн үндэслэлд дүн шинжилгээ хийв.
5. Статистик мэдээлэлд дүн шинжилгээ хийн энэ хүрээнд 2017 оны 7 дугаар сарын 1-ний өдрөөс хойш дээрх гэмт хэргийг үйлдэж ял шийтгэгдсэн хүмүүсийн талаарх тоон мэдээллийг нарийвчлан авч үзлээ.
6. Харьцуулан судлах хүрээнд манай улстай эрх зүйн тогтолцооны хувьд ойролцоо, эрүүгийн эрх зүйн хөгжил өндөр улс орнуудтай, тодруулбал ХБНГУ, ОХУ, Франц зэрэг улсын хууль тогтоомжийг судаллаа. Ингэхдээ макро болон микро харьцуулалтыг тогтолцоо, үр нөлөөнийх нь хувьд авч үзэв. Тухайлбал, ОХУ 2003 онд Эрүүгийн хуулиас “давтан” гэх ойлголтыг хасах болсон үндэслэлээ тайлбарлахдаа гэмт этгээд нэг зүйл нэг хэсэгт заасан гэмт хэргийг хоёр буюу түүнээс дээш удаа үйлдэнэ гэж тодорхойлох нь учир дутагдалтай гэж үзсэн байна. Энэ нь юуны өмнө Иргэний болон улс төрийн эрхийн тухай олон улсын пакт, түүнчлэн Үндсэн хууль, Эрүүгийн хуульд заасан шударга ёсны зарчимтай зөрчилдөнө. Тодруулбал, гэмт хэрэг үйлдсэн этгээдэд тухайн гэмт хэрэгт

нь зөвхөн нэг удаа эрүүгийн хариуцлага хүлээлгэнэ гэсэн үндсэн зарчмын агуулгатай холбон үзжээ.⁸

7. Хууль зүй, дотоод хэргийн яам, Улсын ерөнхий прокурорын газар, Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх байгууллага, Шүүхийн ерөнхий зөвлөлийн судалгаа, мэдээллийн ажилтнууд болон уг сэдвээр судалгаа эрхлэн явуулдаг судлаач, эрдэмтэд, багш нартай судалгааны мэдээлэл цуглуулах зорилгоор ганцаарчилсан уулзалт, ярилцлага хийлээ. Түүнчлэн, Монголын Хуульчдын Холбооны Эрүүгийн эрх зүйн хорооны гишүүн хуульчдаас анкетын аргаар судалгаа авсан болно.

СУДАЛГААНЫ ДҮН

- Эрүүгийн хуулийн шинэчлэлээр 2015 оны Эрүүгийн хуулийн ерөнхий ангид туссан зарчмуудын агуулгыг Олон улсын эрүүгийн шүүхийн Ромын дүрэмд заасан агуулгаар шинээр томъёолж, “Шударга ёсны зарчим”-ын хүрээнд “*ne bis in idem*” буюу “нэг гэмт хэрэгт нэг удаа ял шийтгэх” тухай агуулгаар өөрчлөн баталж, тусгай ангийг шинэчлэхдээ энэхүү зарчмыг баримталжээ. Гэвч хуулийн төслийн үзэл баримтлал, ерөнхий ангид туссан зарчмыг тусгай ангид тодорхойлсон хоёр гэмт хэргийн хувьд гажуудуулсан байна.
- Шинэчилсэн Эрүүгийн хуулийн ерөнхий ангид “*ne bis in idem*” зарчмын агуулга тусгалаа олсон боловч, нэгэнт тусгай ангид “урьд нь энэ бүлэгт заасан гэмт хэрэг үйлдэж гэм буруутайд тооцогдож байсан хүн” уг гэмт хэргийг үйлдсэн тохиолдолд ял шийтгэлийг хүндрүүлэн ногдуулахаар заасан байх тул шүүх уг заалтыг баримтлан гэм буруутай этгээдэд шийтгэл ногдуулж байна.

⁸ Э.Батбаяр “Ял хүндрүүлэх тухай маргааны зарим асуудалд” өгүүлэл 2 дахь талд, <http://legaldata.mn/buteel/pdf?id=66>

- Монголын Хуульчдын Холбооны Эрүүгийн эрх зүйн хорооны хуульчид (шүүгч, прокурор, өмгөөлөгч, багш, судлаач гэх мэт) Олон улсын гэрээ, конвенцод “*ne bis in idem*” буюу “нэг гэмт хэрэгт нэг удаа ял шийтгэх” шударга ёсны зарчим байдаг гэдгийг мэдэх боловч энэхүү зарчим Монгол Улсын Эрүүгийн хуулийн тусгай ангид заасан гэмт хэргийн хүндрүүлэх бүрэлдэхүүнд заасан зохицуулалттай нийцэх эсэх талаар нэгдсэн байр суурь илэрхийлж чадахгүй байна. Өөрөөр хэлбэл, “*ne bis in idem*” зарчмын ойлголт, агуулгыг хуульчдад сурталчлан таниулах шаардлага тавигдаж байна.
- “*Ne bis in idem*” зарчим нь Монгол Улсын Үндсэн хуульд үгчлэн тусгагдаагүй, харин “шударга ёс”-ны зарчмын агуулгад тусгалаа олжээ. Харин ОХУ, Франц Улс Үндсэн хуульдаа “*Ne bis in idem*” зарчмын агуулгыг “нэг гэмт хэрэгт нэг удаа ял шийтгэх” буюу “нэг гэмт хэрэгт хоёр удаа ял шийтгэхгүй байх” агуулгаар тодорхой тусгасан байна. Улмаар уг зарчмын агуулгыг Эрүүгийн хууль, Эрүүгийн хэрэг хянан шийдвэрлэх тухай хуулиар нарийвчлан баталгаажуулжээ.

ЗӨВЛӨМЖ

1. “*ne bis in idem*” зарчмыг Үндсэн хуульд шууд утгаар тусган баталгаажуулах нь нэг гэмт хэрэгт давхардуулан эрүүгийн хариуцлага хүлээлгэх хэм хэмжээг батлахгүй байх, Үндсэн хуулийн хамгаалалтад оруулах боломжийг бүрдүүлнэ.
2. Олон Улсын гэрээ, конвенцоор хүлээн зөвшөөрсөн “*ne bis in idem*” зарчим, Эрүүгийн хуулийн шударга ёсны зарчимд нийцүүлэх үүднээс Эрүүгийн хуулийн тусгай ангийн 12.1 дүгээр зүйлийн 2.7 болон 12.3 дугаар зүйлийн 2.2-д заасан “урьд нь энэ бүлэгт заасан гэмт хэрэг үйлдэж гэм буруутайд тооцогдож байсан хүн” гэсэн хүндрүүлэх нөхцөлийг хүчингүй болгох нь зүйтэй.
3. Мөн “*ne bis in idem*” зарчмын ойлголт, агуулгыг хуульчдад сурталчлан таниулах шаардлагатай байна.

СУДАЛГААНЫ БАГИЙН АХЛАГЧ:

Ж.Эрдэнэбулган, МУИС-ийн Хууль зүйн сургуулийн захирал, доктор (Ph.D)

СУДЛААЧИД:

Ж.Батмөнх, Өмгөөллийн “Кэй И Партнерс” ХХН-ийн өмгөөлөгч
Д.Ренчиндорж, ХНХЯ-ны Хуулийн асуудал хариуцсан ахлах шинжээч
Б.Гончигсүмлаа, Төрийн албаны зөвлөлийн Ажлын албаны референт

НЭЭЛТТЭЙ
НИЙГЭМ
ФОРУМ

Жамьян гүний гудамж-5/1,
Сүхбаатар дүүрэг, Улаанбаатар-14240
Утас: (976) 76113207

<http://www.forum.mn>
<http://www.twitter.com/ForumOS>

<http://facebook/OpenSocietyForum>
http://www.instagram.com/open_society_forum